

PROČ SE PŘESTO ZPOVÍDAT

K dnešní praxi svátosti smíření

Karl Rahner

Nemusíme samozřejmě každý vývoj v každé době v církvi hodnotit pozitivně. Jsou nepochybně také kratší nebo delší vývojové fáze, které jsou méně žádoucí, které by snad dokonce měly být potírány a vyřazeny. Něco takového je v církvi zcela možné, a proto se naskytá otázka, jak je třeba hodnotit dnešní situaci svátosti pokání, otázka, kterou můžeme a musíme postavit.

Povinnost zpovědi a těžký hřích

K povinnosti zpovědi je třeba říci, že katolický křesťan má povinnost vykonat svátostnou zpověď tehdy, a jen tehdy, jestliže objektivně a subjektivně těžce zhřešil, přičemž můžeme v této chvíli nechat stranou otázku, jak rychle musí tuto povinnost splnit. V každém případě bychom mohli říci, že tato otázka byla prakticky zodpověděna **církevním** přikázáním, které stanovil 4. lateránský koncil (1215). Podle něho křesťan, který subjektivně a objektivně těžce zhřešil, musí do roka splnit tuto povinnost „božského práva“.

Musíme se však podívat poněkud blíže na zmíněnou obecnou zásadu, o které jsem se zmínil. Podle učení Tridentského koncilu nesmíme pochybovat o tom – i když snad i tady mají někteří teologové ještě otázky – že křesťan, který těžce zhřešil, **musí** zahladit tuto svou těžkou vinu přijetím svátosti smíření v osobní zpovědi, takže v takovém případě čistě subjektivní pokání v podobě lítosti a soukromé prosby o odpuštění ani tzv. kající pobožnost nestačí. Vyjděme klidně z toho, že v tomto uvedeném případě existuje taková povinnost „ušní zpovědi“. A že to je závazek božského práva, tzn. že vyplývá z povahy vztahu člověka k církvi stejně jako z povahy církve samé a v ní ustanovené svátosti pokání, a není tedy na vůli církve tento závazek zrušit.

Při povinnosti zpovědi nejde jen o objektivní rozdíl mezi těžkými a lehkými hříchy, z nichž se musí ve zpovědi uvést jen ty první, nýbrž o otázku subjektivní provinilosti člověka. To, že člověk může za určitých okolností porušit povinnost objektivně, z povahy věci závažnou a že se přesto nestává před Bohem vinným ve vlastním smyslu, je také samozřejmé. Tak např. člověk nesmí nikoho otrávit; když ale lékárník z nějakého opomenutí, které ho nečiní před Bohem těžce vinným, připraví nesprávně lék a pacient na to zemře, lze mluvit jen o objektivně těžkém poklesku, který ale subjektivně nečiní člověka před Bohem vinným absolutním způsobem, tak aby mezi Bohem a člověkem došlo skutečně k absolutní, i když napravitelné roztržce.

Objektivně a subjektivně těžká vina

V církevní praxi se po mnohá staletí, přinejmenším od raného středověku až přibližně do našich dnů, více nebo méně **zanedbával** v církevní praxi zbožných lidí tento základní rozdíl mezi vinou také subjektivně těžkou a vinou **pouze** objektivně těžkou.

V nejnovejší době se však z nejrůznějších důvodů stala předmětem diskuse otázka, co je nejen objektivně, nýbrž také subjektivně těžký hřích. Především morální teologové upravují dokonce ve velmi mnoha případech oproti dřívější tradiční morálce, dosavadní pojetí natolik, že mnohé z toho, co se dříve pokládalo za objektivně těžký závazek, popř. těžkou vinu, ve skutečnosti takové není. Těžko se dá dnes tvrdit, že každá dobrovolná neúčast na jednotlivé nedělní mši přivádí normálního křesťana do takového absolutního a radikálního nepřátelství s Bohem, jako když např. zákeřně připraví člověka o život. Dnes budeme posuzovat objektivní váhu viny diferencovaněji a přinejmenším v mnoha případech mírněji. Také však budeme muset – a to dobrým právem, to nemá nic společného s laxní morálkou – ve velmi mnoha případech říci, že nejde přinejmenším o subjektivně těžkou vinu. Mnoha lidem fakticky chybí ona schopnost mravního zvažování, aby se jim jakýkoli objektivně těžký rozpor s Boží vůlí jevil i subjektivně tak závažný, že by si museli říci: Jestliže to přesto udělám, stavím se skutečně radikálně proti Bohu a jeho vůli.

Víme dnes jasněji než dříve, a toto poznání také uvádíme do praxe, že velmi mnoho lidí má chabou vnímací schopnost, pokud jde o naléhavost mravní povinnosti. Tato schopnost je často menší, než by bylo normálně žádoucí. Je malá. Víme dnes z moderní psychologie, jak často lze uznat **sníženou odpovědnost**, a to nejen když jde o zločin, nýbrž i při normálních událostech všedního života. Máme o tom dnes zásadně naprosto oprávněný pocit, že ubohý, slabý a bezpočtem zátěží svého prostředí tísněný člověk se skutečně tak lehce a tak snadno nedostává se svou mravní svobodou do takového konfliktu s Boží vůlí, aby svatá Boží spravedlnost musela na takový konflikt odpovědět věčným zavržením (není-li urovnán lítostí).

Jsme dnes dokonce – a opět a priori nikoli neoprávněně – toho názoru, že skutečně subjektivně těžké provinění, které by si spravedlivě zasluhovalo věčné zavržení, není něco, co se v normálním životě slušného křesťana vyskytuje velmi často nebo snadno. Jsme v té věci – a proč by to nemělo být oprávněné! – optimističtější. Neposuzujeme sice dnešního normálního křesťana, pokud jde o jeho mravní kvalitu, nějak zvlášť příznivě. Víme, že je nevědomý, slabý a že značně podléhá veřejnému mínění, také hodně nekřesťanskému; vlivem genetického založení nedostatku výchovy a životních osudů je morálně poměrně dost otupený a primitivní. Pozorujeme-li dnešní lidstvo, nemůžeme vynést příliš nadšený úsudek, pokud se týče jeho mravní kvality. Soudit ale tak, že toto lidstvo, viděné konkrétně, je normálně z vlastní podstaty svého svobodného bytí tak zlé, že se ve svém průměru absolutně staví proti Bohu, což je pouze jiná strana věčného zatracení, to dnes jako křesťané, podle mého názoru právem, nedokážeme. Jsme v podstatě optimističtější než sv. Augustin, který celkově pokládal lidstvo za „massa damnata“, z níž se jen několik málo lidí zachránilo zvláštní Boží milostí.

Úbytek zpovědi není katastrofa

V otázce subjektivně těžké viny jsme mnohem zdrženlivější než lidé dříve a máme právo takto myslet a cítit; s ohledem na Boží milost tedy posuzujeme člověka přes jeho empirickou ubohost optimisticky. Tím se však otázka, kdy a jak často je křesťan přísně zavázán přijmout svátost smíření, stává mnohem obtížnější. Církev ve své praktické pastorálce dodnes nevyvinula příliš velké úsilí, aby rozpracovala

rozdíl mezi objektivně těžkou a subjektivně těžkou vinou a uvedla jej do konkrétního každodenního vědomí věřících. Podle oficiální nauky církve je tomu ale nyní tak, že člověk je povinen přistoupit ke svátostné zpovědi podle božského práva jen tehdy, když je s dostatečnou „mravní“, i když ne absolutní jistotou jisté, že zhřešil také subjektivně těžce. A jestliže my dnes, jak jsem právě naznačil, máme nějaké právo soudit, že se subjektivně těžké hříchy nevyskytují tak často a tak samozřejmě a běžně v životě normálního křesťana, pak máme právo říci, že se případ božské závaznosti k přijetí svátosti smíření nevyskytuje tak často, jak to dříve pastorálka v praxi mlčky předpokládala.

Kdyby někdo dnes postavil otázku, zda je skutečnost ústupu svátosti smíření jednoznačným důkazem toho, že se velký počet dnešních katolických křesťanů prohřešuje proti povinnosti závazku přijmout svátost pokání při existenci subjektivně těžkých vin, musíme tuto otázku zodpovědět záporně. Z čistě početního úbytku svátostných zpovědí nemůžeme s jednoznačnou jistotou vyvozovat, že se dnešní katoličtí křesťané prohřešují proti přísnému Božímu příkazu, který je zavazuje. To bychom mohli říci jen tehdy, kdyby se zpovědi vyskytovaly vzácně a kdyby bylo jisté, že se opravdu subjektivně těžká provinění vyskytují velmi často. Protože se však ta druhá věc nedá s jistotou tvrdit, můžeme klidně doufat, že takové hříchy, za které si člověk zaslouží věčné zavržení, se aspoň v normálním životě křesťana nevyskytují často, možná dokonce vůbec ne. A proto nelze z úbytku zpovědí s jistotou vyvozovat, že křesťané neplní povinnost zpovědi, která je jim fakticky uložena.

Vyskytují se ovšem také křesťané, kteří se provinují proti takovému závazku, protože se přirozeně i u nich opravdu vyskytují těžké hříchy, které jsou takové objektivně i subjektivně. Jestliže nějaká matka, která by ještě velmi dobře mohla mít dítě, která by pro to měla lidské i hospodářské podmínky a pro žádné větší okolnosti se nenachází v tísní, a přitom si z čisté pohodlnosti a jiných chatrných důvodů dá provést potrat, pak je opravdu možné, že nejde jen o objektivně, nýbrž i subjektivně těžká porušení páteho přikázání.

Ale i když to připustíme, není tím ještě jisté, že se u křesťanů subjektivně těžké provinění vyskytuje tak často, abychom z toho mohli usuzovat na děsivé a masové zeslabení křesťanského života, způsobené zanedbáváním zpovědní povinnosti. Církevní praxe v pastoracích, v kázání, v doporučování svátosti smíření a ve vyučování katechismu by neměla usilovat o oživení častější zpovědi tím, že by uplatňovala nesprávné a nepravdivé argumenty, nebo že by zastírala zásady, které tu vyplývají z věci samé, jak jsme je právě uvedli. I velmi zbožný křesťan by mohl sám ohledně božského příkazu o velikonocích usoudit: Když nepůjdu ke zpovědi, neporuším církevní přikázání, protože si z Boží milosti nejsem vědom žádného subjektivně těžkého hříchu, a tedy se mě povinnost velikonoční zpovědi netýká.

Zpověď až před smrtí?

Z hlediska božského práva by se sice dalo těžko dokázat, že odsunout vyznání hříchů až na smrtelnou postel – jak to leckdo dělal v době veřejného pokání – je prostě proti Božímu příkazu. Každý však snadno uzná, že by taková praxe více nebo méně rozrušila vskutku živý křesťanský život, který se staví naprosto vážně proti hříchu a rozhodně chce být smířen s Bohem.

Církev tedy už z tohoto důvodu má právo přát si, abychom přijímali svátost smíření i tehdy, když to není absolutně přikázáno. A ze své staré praxe je naprosto přesvědčena, že své moci odpouštět může používat nejen na těžké hříchy v přísném slova smyslu, nýbrž i na jiné poklesky a hříchy. Neboť již Ježíšova věta u sv. Jana, že církev, když odpouští hříchy, skutečně působí jejich prominutí před Bohem, nečiní předem žádný rozdíl mezi hříchy. Bylo by proto pošetilé tvrdit, že církev může odpouštět jen nejtěžší viny a svou moc odpouštět, kterou má od Krista, nemůže použít i na jiné hříchy. Nadto však existuje ještě mnoho důvodů a úvah, které mluví pro častou zpověď ze zbožnosti. Některé aspoň naznačíme.

Svátostné a existenciální odpuštění

Křesťané měli po mnoho staletí pocit, že jim jejich hříchy budou odpuštěny spolehlivěji a jednoznačněji, jestliže je podřídí svátostnému soudu církve a výslovně uslyší slovo Božího odpuštění z úst církve. Jsme-li poctiví a uvažujeme-li teologicky střízlivě, není toto přesvědčení tak samozřejmé. Je ovšem správné, že – odhlédneme-li od těžkých hříchů – jsou takové hříchy zahlazeny a Bohem odpuštěny i bez svátosti, když jich opravdu upřímně litujeme a distancujeme se od nich. Bez takové vnitřní vůle, která v zásadě již působí prominutí takových hříchů, by neměla ani svátost smíření žádný smysl a účinek. Kdo pouze dozná svoje nedokonalosti a hříchy, přitom ale k nim zásadně nezaujme vnitřní odstup lítostí, pro toho je taková svátostné zpověď naprosto beze smyslu a užitku.

Pro sv. Tomáše Akvinského bylo samozřejmostí, že ten, kdo přistupuje k svátosti smíření, vlastně musí být v takovém rozpoložení, které jako takové už samo, před svátostí, způsobuje odpuštění hříchů. Viděno z tohoto hlediska, není tento pocit běžného křesťana, že má větší důvěru v odpuštění svých hříchů, jestliže přijme svátostné rozhřešení, tak samozřejmý. Neměli bychom však tento vnitřní – mohli bychom říci „existenciální“ – proces milosti, ospravedlnění předem prostě oddělovat od svátostného, fyzického, znakového procesu ve svátosti. Je např. zřejmé, že když nepokřtěný dospělý člověk před svým křtem věří, doufá a miluje, lituje hříchů a vnitřním existenciálním rozhodnutím se přikloní k Bohu lásky, odpuštění a milosti, že je tím ospravedlněn již **před** svým křtem. Přesto nikdo neřekne, že by se tento člověk, který je ospravedlněn pro svoje vnitřní činy, měl zřeknout křtu, že křest už je podle uvedené zásady zbytečný. (–)

Z tohoto příkladu jiné, nejzákladnější svátosti křtu vidíme, že bychom vnitřní proces a vnější svátostné ztělesnění neměli posuzovat jako dva procesy, které prostě vedle sebe existují nespojeny, nýbrž že je třeba vidět je v jejich vnitřní jednotě. Svátostné znamení by mělo být církevní inkarnací toho, co se odehrává v nejvnitřnějším středu existence člověka.

Svátost jako zevní projev

Je tomu přece tak, že i nejvnitřnější obsahy svého srdce téměř nutně jakoby bezděčně projevujeme navenek. Nejen že se vzájemně milujeme, nýbrž se i objímáme, líbáme, snad i hladíme. Nejen že se ve svém vnitřním skrytém odporu odvracíme od nějaké ohavnosti apod., nýbrž sevřeme pěst. Neuctíváme Boha jen v nejniternějším středu svého srdce, nýbrž také poklekáme. Zkrátka, i nejvnitřnější život člověka má

ve vztahu k Bohu jakoby sám sebou sklon a bytostnou potřebu projevat se. Nejplnějším církevním ztělesněním našeho odklonu od viny a příklonu k Bohu je pro pokřtěného člověka právě církevní svátost smíření. Tady věříme, že slyšíme nejen sluchem své víry tajemně, neuchopitelně, pouze ve středu svého srdce laskavé odpouštějící Boží slovo, nýbrž slyšíme i tělesnými ušima: Tvoje hříchy jsou ti odpuštěny. Kněz na místě Boha a v jeho pověření ztělesňuje, zcírkevňuje a smyslově zpřítomňuje nejnvnitřnější duchovní proces, a ten má v sobě tendenci k ztělesnění – taková je podstata člověka vybaveného také tělem.

Toto ztělesnění má ovšem nejrůznější stupně. Mohu někomu, koho mám rád, potřást rukou, mohu mu poklepat na ramena, mohu ho dokonce obejmout. A dva milující se lidé, kteří k sobě chovají totální, nejnvnitřnější lásku, jako muž a žena v manželství, vyjádří toto nejdůvěrnější společenství srdcí nejen stiskem ruky nebo snad polibkem, nýbrž něčím ještě mnohem větším. Ztělesnění vnitřních existenciálních procesů má naprosto po právu různé stupně intenzity. Tak se někdo může opravdu v otčenáši modlit „odpusť nám naše viny“ a přitom mít opravdové a pravé, vírou zaručené vědomí, že mu Bůh odpouští hříchy. Může však vyjádřit právě tuto tělesnou stránku své lítosti, své naděje v odpuštění a své důvěry mnohem zřetelněji, totiž právě přijetím svátosti pokání. I když zcela odhlédneme od církevní nauky o účinnosti svátostí, k normálnímu lidskému strojení patří to, že promítnutí lidského postoje do fyzické stránky člověka vnitřní postoj nejen vyjadřuje, nýbrž současně zpětně posiluje a prohlubuje. Když se např. dva lidé, kteří se v opravdovém společenství milují, nějak zranili, uvede se to v našem střízlivém životě do pořádku prostě tak, že oba zapadnou do denního chodu povinností, nemluví už o tom a myslí si: Nechme to být, je to zapomenuto. Vůle po vzájemném odpuštění se ale může stát mnohem radikálnější, opravdovější a rozhodnější, když si lidé to odpuštění vzájemně vysloví.

Už Pascal věděl, že gesto pokoření je za určitých okolností nejen výrazem, nýbrž i příčinou vnitřní pokory. Bylo už hodně lidí, kteří dokázali a uskutečnili svou poslední kapitulaci před Bohem v lásce a naději teprve tehdy, když klekli na kolena – ne dříve. Jinými slovy, svátostné ztělesnění toho, co se mezi Bohem a člověkem děje lítostí a odpuštěním, nemá jen funkci inkarnačně lidsky vyjádřit událost odpuštění, nýbrž také probudit vnitřní postoj, jehož je znamením a výrazem. Pozoruhodné je na člověku to, že tělo formuje duši a duše tělo. Mezi nitrem a vnějškem člověka existuje **vzájemný vztah**: duševno se projeví v tělesnu a tělesno zapůsobí na duši.

Jak často se zpovídat

Když je a nakolik je laický křesťan – na toho teď myslím – na jedné straně přesvědčen, že vlastně přísně vzato svátostné rozhřešení nepotřebuje, na druhé straně však uznává a je ochoten tuto svátost přesto přijímat častěji, pak by si měl moudře zvolit zpovědníka. Je samozřejmé, že i když musí být v každé zpovědi dány všechny složky svátostného dění – zpytování svědomí, lítost, vyznání a rozhřešení – přesto se při zpovědi ze zbožnosti přesouvá váha tohoto svátostného dění silněji na subjektivní stránku penitenta než při rozhřešení těžkého hříchu. Jinak řečeno: pouze rutinní častá zpověď ze zbožnosti, v níž se existenciálně vlastně nic neděje, nemá smysl ani jako svátostné dění. Dá se však také říci, že možnost brát vážně takovou zpověď ze zbožnosti závisí **také** na tom, jakého zpovědníka si člověk vybere.

Dobry zpovednik by mel byt podle okolnosti ochoten i k vaznemu rozhovoru pri zpovedi. Mel by mit sluch i pro to, co snad nebylo zcela vysloveno pri vyznani. Nejen aby odhaloval hrichy, které snad penitent zapomnel nebo zamlcel – jako to delal Don Bosco – nybrz aby odhaloval skutečne težkosti duševního života u konkrétního člověka a pomáhal mu podle svých sil. Zpovednik nepotřebuje a nemá byt ve svátosti psychoterapeutem; má před sebou penitenta, který chce odpuštení od Boha a církve a ne terapeutické rady ve vlastním smyslu.

Entschluss 1980, 9/10 (Zkráceně)